

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»**

ВОРНИКОВ ВІКТОР ІВАНОВИЧ

УДК 130.2. – 316.32

**КОНВЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПРОСТОРІ
СУСПІЛЬСТВА, ЩО САМООРГАНІЗУЄТЬСЯ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат

кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Одеса – 2019

Кваліфікаційна робота є рукописом.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Борінштейн Євген Русланович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Гльїн Володимир Васильович,
професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
доктор філософських наук, професор,
Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна,
професор кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет;
доктор філософських наук, професор,
Скловський Ігор Зіновійович,
професор кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи,
Кіровоградський національний технічний університет.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться о 10-00 год. «02» липня 2019 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, кабінет 74.

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «31» травня 2019 року, розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Протягом ХХ – початку ХХІ століття людство підійшло до становлення й розвитку відкритого, цивілізованого суспільства, в якому народжуються нові форми спілкування – діалог, заснований на партнерстві і здоровій конкуренції, на правових та соціальних засадах довіри й рівності усіх членів суспільства. Міжособистісні взаємини і взаємодії наповнюються гуманістичним – довірчим і моральним змістом, і, при цьому, набувають юридичної – правової або договірної форми на підставі, перш за все, довіри.

Сучасний світ являє собою сукупність інтеграційних та дезінтеграційних процесів. З одного боку, відбувається розпад і дроблення окремих соціумів, відокремлення суб'єктів суспільного життя у зв'язку зі зростанням впливу національної та індивідуальної самосвідомості.

З іншого боку, людський світ набуває властивостей цілісності та єдності завдяки розвитку соціальних зв'язків, нових інститутів та актуалізації нових видів комунікації. Ці тенденції виявляються у різних формах: конвенція, згода, довіра, толерантність, які сприяють встановленню узгодженості – конвенціональності у суспільстві.

Розвиток сучасного суспільства характеризується різноспрямованими тенденціями в усіх сферах соціального життя. Це призводить до соціальної диференціації та зниження рівня конвенціональності. Перехід від індустріального до інформаційного суспільства, формування інформаційної інфраструктури суспільства призводять до тотальної зміни форм конвенціональності, які не зводяться лише до безлічі соціальних взаємозв'язків і взаємодій, а визначаються комунікативним характером самої соціальної реальності.

Внаслідок цього, опис сучасних соціальних процесів з позицій традиційних теорій виявляється проблематичним з огляду на те, що їх аналіз передбачає звернення до теорії комунікації.

Необхідність дослідження конвенціональних процесів у сучасних спільнотах пов'язана з певною кризою комунікативної культури. Не випадково антропологічна проблематика є настільки актуальною, хоча багато питань залишаються ще у стадії подальших досліджень. Одне з них – питання про відносини людини з іншою людиною – поступово переходить зі сфери теоретичного осмислення до практичної сфери життєдіяльності. При цьому, зі збільшенням ролі індивідуалістичного підходу у створенні різних об'єднань, конвенціональні процеси та їхній вплив на всю корпоративну культуру досить актуальні.

З огляду на той факт, що конвенціональні взаємовідносини в суспільстві стають значними чинниками повсякденної практики, неможливо ігнорувати

проблему дослідження появи конвенціональності в різних сферах людської життєдіяльності. Стає очевидним, що на практиці неухважність до встановлення конвенцій в міжособистісних відносинах обертається як особистісними проблемами, так і дестабілізацією організаційних структур. Дезінтеграція в суспільстві, що виявляється через численні етнічні, класові, релігійні групові конфлікти, також є наслідком невміння і небажання встановлювати конвенціональні відносини. В першу чергу, ця ситуація загострюється для транзитивних суспільств.

Виходячи із наявності протиріч у розумінні конвенціональності в суспільстві, що самоорганізується, **науковою проблемою** є системне виявлення конвенціональності в просторі суспільства, що самоорганізується, ролі та проявів конвенціональності в умовах сучасної соціокультурної української реальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в межах планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (державна реєстрація теми №0111U010462), одним з виконавців якої є дисертант. Тема дослідження затверджена протоколом № 11 від 25.06.2009 р.

Мета дослідження полягає у розгляді конвенціональності в контексті розроблення механізму подолання розбіжностей і протиріч, що виникають в життєдіяльності людини і гуманістичного забезпечення її організованості.

Для досягнення мети, було поставлено такі **завдання**:

- дати характеристику конвенціональності як принципу суспільства, що самоорганізується;
- розробити концептуальну модель конвенціональності;
- розкрити соціально-філософське розуміння витоків узгодженості в суспільстві;
- розглянути історичні уявлення про суспільство та співтовариство і визначити основні характеристики понять «суспільство», «співтовариство» і «суспільство, що самоорганізується»;
- визначити особливості дослідження конвенціональності в просторі соціально-філософського уявлення;
- виокремити сутнісні характеристики конвенціональності;
- дослідити етимологічні підстави понять: «конвенціональність», «згода» і «конвенції»;
- розглянути конвенціональні взаємодії в суспільстві, що самоорганізується;
- дослідити прояви конвенціональності в практиці відносин у сучасному суспільстві;

- розкрити моральну конвенціональність як основу розвитку сучасного суспільства;
- запропонувати конвенціональну модель самоорганізаційного суспільства майбутнього;
- обґрунтувати положення про конвенціональність сучасного українського суспільства як реалії самоорганізації;
- розкрити особливості конвенціональних відносин в сучасному українському суспільстві на основі «матеріальних проектів» самоорганізації;
- виявити чинники конвенціональності у взаємній соціальній адаптації в Україні;
- спрогнозувати європейське майбутнє сучасного українського суспільства як прогрес на основі конвенціональності.

Об’єкт дослідження: суспільства і спільноти, що самоорганізуються, і виникають на підставі взаємоспівдії людей.

Предмет дослідження: природа і функції конвенціональності в просторі суспільства, що самоорганізується.

Методологічна основа дослідження. Методологічну основу дослідження склали: теорія соціальної дії М. Вебера, що заклала методологічні основи розуміння соціальної конвенціональності, комунікативна теорія Ю. Габермаса, що безпосередньо пов’язала конвенціональність з феноменом соціальної інтеграції.

На авторський підхід до тлумачення теоретичних основ конвенціональності вплинули: феноменологічна філософія та соціологія П. Бергера, Е. Гуссерля, Т. Лукмана, М. Мерло-Понті, М. Гайдегера, А. Щюца; соціокультурні концепції Г. Зіммеля, К. Мангейма, П. Сорокіна; психологічні теорії пізнання Г. Андрєєвої, К. Гергієв, Ж. Піаже; методологічний конвенціоналізм К. Айдукевича, Р. Карнапа, Е. Леруа, А. Пуанкаре; соціолінгвістичні концепції Дж. Серля і А. ван Дейка; теорії плюралістичних світів Н. Гудмена, У. Джеймса, Е. Кассіра.

Положення про комунікацію та комунікативність українських дослідників С. Дацюка, Л. А. Сотниченка, В. В. Циганова.

Методологічною підставою роботи є, в першу чергу, – соціально-структурний конструктивізм. Основними методологічними джерелами послужили принципи, розроблені Р. Коллінзом, Е. Гідденсом, П. Бурдьє, Ю. Габермасом. Ці вчені доводять відсутність дуалізму між суб’єктивізмом і об’єктивізмом і можливість об’єднання макро- та мікросоціологічних позицій. У формуванні концептуальних основ соціальної конвенціональності автор спирається на методологічний принцип визнання суб’єктивного фактора в розвитку суспільства і розгляді соціальних суб’єктів як щодо вільних і здатних створювати нові суспільні форми (А. Терен, М. Круазьє, А. Етціоні та ін.). Водночас, використана ідея С. Пеппера щодо контекстуалізму й необхідності

аналізу соціальної поведінки і взаємодії із залученням соціокультурного контексту.

Особливе значення для авторського розуміння концептуальних основ конвенціональності має досвід метапарадигмального моделювання цілісних теоретичних конструкцій суспільства і соціальних явищ. У науці цей досвід представлений теоріями і концепціями П. Бурдьє, Р. Бейлса, Е. Гідденса, Д. Мартиндейла, Р. Слейтера, А. Поферла, Ю. Габермаса та ін.; теоретичною базою розробки нових концепцій метапарадигмального характеру, що задана ідеями В. Л. Алтухова, С. І. Григор'єва, Т. М. Дридзе, В. Г. Немирівського, Д. Д. Невирко, М. В. Ромма, Б. С. Сівірінова та ін.

Методологічну основу дослідження склали традиційні методи та підходи: історико-філософський метод, який надав можливість простежити багатоаспектність та багатозначність понять суспільство, співтовариство, самоорганізаційне суспільство, що слугувало ключем до коректності їх використання; соціокультурний метод, орієнтований на розуміння сучасного суспільства як цілісної соціокультурної системи, на більш чітке осмислення проблем конвенціональності, структурний метод було використано для репрезентації соціокультурної системи як сукупності підсистем – соціальних систем, системи особистості, культурної системи, передбачає аналіз даної єдності; діалектичний метод дозволив розкрити специфіку конвенціональності як соціокультурного феномена в сучасному суспільстві, уможливив усебічне дослідження всього комплексу відносин, які виникають в результаті взаємодії в соціальному просторі; за допомогою методу сходження від абстрактного до конкретного було досліджено знаково-образну складову сучасного суспільства в контексті соціокультурних змін та виокремлено вектори конструювання конвенціональної моделі самоорганізаційного суспільства майбутнього.

Системний підхід, використання якого стало методологічною основою для вивчення ролі конвенціональності в суспільстві, що обумовлено декількома причинами: фрагментарне вивчення даного соціокультурного феномена; його амбівалентність і суперечливість, що визначають його складність, багаторівневість та вимагають міждисциплінарного дослідження; різноманітність форм і механізмів комунікативної взаємодії у соціальному просторі самоорганізаційного суспільства, що впливають на наявну систему соціальних відносин. Синергетичний підхід надав змогу дослідити конвенціональність як складну систему, яка поєднує, з одного боку, систему взаємодії у конкретному суспільстві, з іншого, – сприяє виникненню власних механізмів взаємодії, спричиняючи екстраполяцію знаково-образних феноменів у самоорганізаційний соціальний простір. Діяльнісний підхід був використаний для аналізу видів конвенціональної взаємодії індивідів, соціальних груп та соціальних інститутів, а також простеження ролі конвенціональності у взаємній соціальній адаптації. Структурно-функціональний підхід дав можливість визначити зміст соціокультурної конвенціональної комунікації та

характеристики особливостей прояву конвенціональності в сучасному українському суспільстві.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше розроблена і запропонована нова конвенціональна модель суспільства майбутнього, що самоорганізується, на основі концептуального структурування уявлень про соціальний простір, семіотичний і символічний простори взаємин у суспільстві, що самоорганізується.

Вперше:

– запропоновано цілісне системне уявлення про конвенціональність у бінарній опозиції до феномена згоди, розкрито роль конвенціональності у генезі та розвитку суспільства, що виявляється атрибутивними властивостями соціального як такого й у вигляді фактора соціальної взаємодії і взаємоспівдії;

– в понятійно-категоріальній апарат введено переосмислені поняття: «соціальна конвенціональність», «конвенціональна взаємодія», «соціальна конвенція»; «конвенціональні відносини», «конвенціональні елементи», «конвенціональні стратегії», «конвенціональна територія», в структурі яких знаходиться суспільний договір на принципах толерантності й довіри, толерантної довіри, що дозволило здійснити аналіз конвенціональності і феноменів соціальної інтеграції та соціальної взаємодії;

– запропонована типологія конвенціональних взаємодій (соціальних конвенцій) з таких підстав: предмета; модальності суб'єкта; багатовимірності конвенціональності; сфери життєдіяльності; ступеня відкритості; ступеня мотивованості суб'єкта; ступеня успішності (результативності) ;

– розроблені концептуальні засади конвенціональності стосовно аналізу конвенціональних відносин між інтерсуб'єктивними соціокультурними світами.

Уточнено:

– для подолання неповноти сучасних теорій соціальної інтеграції та соціальної взаємодії запропоновано доповнити концепцією конвенціональності на принципах взаємоспівдії, що включають згоду, довіру і толерантність на нових принципах переосмислення;

– концептуальна модель для розуміння конвенціональності, що розкриває перспективи її подальшого дослідження;

– суб'єктивно-об'єктивний зміст феномену соціальної конвенціональності, структура і механізми конвенціональної взаємодії, що формуються на рівні конвенціональних інтенцій і проявляються через послідовну організацію учасниками взаємодії конвенціональної території;

– сутність механізму конвенціональної взаємодії між соціальними смисловими світами, що реалізується через формування конвенціонального інтерсуб'єктивного простору соціокультурного характеру.

Отримали подальший розвиток:

– позиція про консенсусний та інтерактивно-договірний рівні соціальної конвенціональності, в кожному з яких виявляється зовнішній (нормативний) і внутрішній (феноменологічний) підрівні;

– положення, що конвенціональність виступає обов'язковою умовою і наслідком соціальної інтеграції, виявляючи себе через конвенційні взаємодії;

– розуміння умов формування конвенціональних відносин, конвенціональних стратегій, що впливають на характер і ступінь конвенціональності соціальних відносин.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розробка концептуальних основ конвенціональності дозволить провести теоретичний аналіз змісту суспільства майбутнього, що має велике значення для людини й суспільства. Водночас, це допоможе відкрити новий аспект змісту соціальної інтеграції та призведе до створення її більш повної теоретичної моделі. У вивченні соціальної інтеграції важливо, що зміщення фокусу дослідження з питань конфлікту, соціального консенсусу і солідарності, що належать безпосередньо до колективних спільнот, у бік конвенціональної взаємодії соціальних суб'єктів на принципах довіри і толерантності обумовлено відкритим питанням «повернення людини». Концентрація уваги на аспекті особистої ініціативи та відповідальності в конвенціональних відносинах відображає тенденції сучасного самоорганізаційного суспільства, де особистість відіграє значну роль, представляючи не тільки надперсональні спільноти.

Матеріали кваліфікаційної роботи будуть доречними при розробці навчально-методичного забезпечення курсів з таких навчальних дисциплін, як «Соціальна філософія», «Культурологія», «Методологія наукового пізнання», «Українська культура», «Філософія освіти» тощо. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути корисними для включення до методичних рекомендацій з навчальної та виховної роботи зі студентами.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та висновки були предметом обговорення: на Міжнародних наукових конференціях: «Традиції та інновації у вищій освіті: європейський контекст» (м. Одеса, 18–20 травня 2011 р.), «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (м. Одеса, 8–10 жовтня 2012 р.), «Дні науки філософського факультету – 2013» (м. Київ, 16–17 квітня 2013 р.), «Вчення про ноосферу В. І. Вернадського у науковому, освітньому та інноваційному розвитку суспільства» (м. Миколаїв, 18–19 жовтня 2013 р.), «Философия и ценности современной культуры» (Білорусь, м. Мінськ, 10–11 жовтня 2013 р.), «Освіта та соціалізація особистості» (м. Одеса, м. Дніпродзержинськ, 25–26 березня 2014 р.), «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (м. Одеса, 19–21 червня 2014 р.), «Актуальні питання соціально-філософської думки» (м. Одеса, 14 жовтня 2014 р.); на Міжнародних науково-практичних

конференціях: 67-а, 69-а професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова (м. Одеса, 5–7 грудня 2012 р., 3–5 грудня 2014 р.), III, IV, VI, VII «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» (м. Одеса, 17–18 квітня 2014 р., 27–28 квітня 2015 р., 27–28 березня 2017 р., 27–28 квітня 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 48 публікаціях. 4 монографії (з них одна у співавторстві, внесок співавторів рівнозначний), 15 статей у фахових виданнях, 9 статей у наукометричних, міжнародних, 3 статті в інших збірках; 17 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, п'ятих розділів, п'ятнадцяти підрозділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 445 сторінок (з них – 353 сторінки займає основна частина), 40 – список використаних джерел, що складається з 479 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито стан наукового опрацювання проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення наукової новизни, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, надані відомості щодо апробації та публікації результатів кваліфікаційної роботи.

У першому розділі «Історія становлення суспільства як соціального простору» проведено аналіз та узагальнено теоретичні погляди представників філософської думки на зміст і сутність взаємовідносин у суспільстві, проблеми знаходження принципів та законів узгодження в суспільстві, розкриваються уявлення про суспільство, що самоорганізується, як соціальний простір.

У підрозділі *1.1. «Становлення і формування взаємовідносин у суспільстві»* зазначається, що у соціальній філософії розуміння суспільства пов'язується з поданням про історично складену сукупність людей, пов'язаних спільною життєдіяльністю, а головною рисою суспільства визначають його органічну цілісність, системність, оскільки люди об'єднані в ньому на основі необхідного для них загального способу існування, суспільні ж відносини поділяються за сферами суспільного життя.

Розкриваються погляди на взаємовідносини в суспільстві, що склалися історично та звертається увага на положення Східної філософії, Античності, де виділяється концепція з центром уваги до політичного життя (Платон), про громадянську спільноту (Аристотель), Середніх віків, де наявне переконання в тому, що, перебуваючи під дією спільних природних законів, люди покликані бути рівними у спільностворюваній державі (Цицерон).

Розкрито, що у філософії Нового часу простежується зв'язок Розуму з можливостями громадського облаштування на основі положень зі вчень Ф. Бекона, Р. Декарта, Спінози. Розкриваються уявлення, що об'єднання в державі – це щось більше, ніж згода або однотайність багатьох людей, це реальна єдність в одній особі (Т. Гоббс), основи становлення і формування взаємовідносин у суспільстві складаються на засадах того, що усі цивільні закони мають найбільш міцну основу в законі природи (Дж. Локк), визнання засадничої ролі морального почуття (Д. Юм).

Звертається увага на період Просвітництва, коли особливої популярності набуває ідея невідчужуваних прав людини (праці Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Монтеск'є, Кондільяка, Ламетрі, Дідро, Гельвеція, П. Гольбаха). Виокремлюється, що особливе значення для встановлення і формування взаємовідносин у суспільстві набуває суспільний договір (Ж.-Ж. Руссо).

Виявлено, що в роботах І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха продовжуються традиції Просвітництва і вносяться певні корективи у розуміння витоків взаємовідносин у суспільстві. Виокремлено із концепцій А. Росміні, А. Токвіля, К. Маркса головні положення про відносини в суспільстві.

Звернено увагу до проблем розуміння взаєвідносин у суспільстві ХХ століття на засадах апеляції до праць О. Конта, Дж. Мілля, Г. Спенсера, М. Вебера, Е. Геллнера, де виявлено суттєве, що взаємовідносини у суспільстві розглядаються як особистісно проблемні.

Розглядаючи положення про становлення і формування взаємовідносин у загальноприйнятому визначеному суспільстві, визначено необхідним звернення до «малих» суспільств – як спільнот, де є і своя специфіка та особливості утворення комунікативного простору взаємовідносин (Ф. Теніс). Приділено особливу увагу спільнотам з особливим рівнем організації взаємин та взаємовідносин: таємних товариств (Т. П. Хозерова), товариств, обумовлених «певним габітусом» (П. Бурдьє) на засадах певного «штучно витвореного» та обумовленого семіотичного простору (А. В. Чантурія).

Звертаючись до філософії постмодернізму, виявлено, що взаємовідносини розглядаються як феномен, який історично притаманний життєдіяльності соціуму, але в сучасності – це особлива система соціальних взаємодій, що представляють собою симуляції соціальних процесів, які складають зміст суспільного життя (Ж. Бодрійяр, Р. Барт, Ж. Дельоз).

Значну цінність для дослідження становлення і формування взаємовідносин у суспільстві мають роботи українських дослідників О. П. Ананьєвої, Є. К. Бистрицького, Є. Р. Борінштейна, В. М. Володимирова, Е. А. Гансової, Н. П. Гедікової, Ю. А. Добролюбської, О. О. Долженкова, І. А. Доннікової, І. В. Єршової-Бабенко, В. В. Ільїна, А. В. Карася, О. В. Лісеєнко, В. А. Малахова, О. Б. Петінової, В. П. Плавича,

І. З. Скловського, Ю. Е. Фінклер, В. Хижняк, О. М. Холод, О. В. Халапсіса, М. Ф. Цибри та інших.

Доведено, що процеси об'єднання в суспільстві є однією із важливих проблем соціальної філософії, а історія формування уявлень про взаємовідносини в суспільстві – це історія формування уявлень про угоду і суспільний договір.

У підрозділі **1.2. «Соціально-філософські розуміння витоків узгодженості в суспільстві»** розкриваються історичні етапи формування уявлення про засади узгодженості в суспільних взаємовідносинах. Звернена увага, що в Античності норми, за якими живуть люди, повинні узгоджуватися на підставі вільного вибору і раціональної дії людей. Однією з концептуальних ідей суспільної узгодженості є ідея справедливості, суспільство є втіленням ідеї справедливості (ідеї Платона, форм Аристотеля).

Особливого значення надано уявленням про установлені норми та порядок в суспільних відносинах: нормативний порядок, підтримуваний громадянами у вигляді консенсусних відносин (Т. Парсонс), нормативний закон (К. Поппер), задіяні етичні принципи (М. Волзер, Е. Фромм, А. Шюц), орієнтири на загальні норми і відносини (А. Карась).

Виокремлено, що для сучасної «інтерпретації» соціальних відносин практично в усій теоретичній думці характерно «співпідпорядковувати» взаємини, перш за все, з поняттям свобода, солідарність. На підставі раціональності здійснюються певні зразки особистісної та соціальної поведінки (Дж. Маклін, Дж. Роулз).

Привернено увагу до теоретико-методологічних засад розуміння комунікації, що задає суспільство як таке (Д. П. Гавра, В. П. Конецька та інші). Звертається увага на ефективність інтерсуб'єктивної комунікації, і робиться висновок, що комунікативне взаєморозуміння є основою справжньої інтеграції суспільства (К. О. Апель, Ю. Габермас та інші).

У контексті дослідження розглянуто уявлення про семіотичні аспекти соціальної реальності: виходячи з семіотичних аспектів соціальної реальності, культура взаємовідносин виступає як «макропод» суспільства (В. Стюпін); пошуки консенсусу в суспільстві повинні проходити з урахуванням універсальних характеристик соціокультурного розвитку (А. В. Чантурія).

Обумовлено та аргументовано, що історія формування уявлень про взаємовідносини в суспільстві – це історія формування уявлень про угоду і суспільний договір. «Нормативна передобмеженість» уже встановлює «формат (необхідні рамки)» соціальних відносин, і кожній свідомості (окремій людині) стає певною мірою «легше» впоратися зі своїми «соціально-психологічними комплексами і схильностями».

У підрозділі **1.3. «Основні уявлення про суспільство, що самоорганізується, як соціальний простір»** розкривається думка, що різноманітність теорій про суспільство пояснюється певними методологічними

проблемами, які виникають у соціально-філософських дослідженнях при спробі створення автентичної теорії суспільства, яка, з одного боку, визначає структуру і типи соціальних процесів, з іншого, – дозволяє осмислити сутність і специфіку тих перетворень, які відтворюють уявлення про суспільство, що самоорганізується, як соціальний простір.

Показано, що термін «соціальний простір» був уведений в рамках соціоцентричного підходу як інструмент соціологічного аналізу емпіричних даних (П. Сорокін). Виявлено, що в працях українських дослідників В. Андрущенко, В. Бега, Т. Григор'євої, Л. Губерського, І. Кузіна, М. Култаєвої, В. Малявіна, Є. Мелетинського, М. Михальченка, О. Фрейденберга, С. Хоружого приділено увагу самості, духовності, синтетичних типів особистості, соціального простору суспільства перехідного типу, а також пошуку нових філософських підходів. Соціальний простір, виступаючи як базове та узагальнене поняття, в роботах Є. К. Бистрицького, Є. І. Головахи, Б. А. Грушина, О. П. Дзьобань, Т. І. Заславської, Л. Г. Іоніна, Н. М. Козлової, О. Д. Куценко, Ю. О. Левади, І. М. Попової, Ю. О. Свеженцевої, Ю. Г. Сороки, В. В. Шкоди та інших, пов'язується з можливістю конструювати концепти життєвого, особистісного, регіонального, політичного, ціннісного, інформаційного просторів. Показано, що соціальні групи досить послідовно розглянуті у науковому просторі Г. М. Андреєвою, А. І. Донцовим, Б. Д. Паригіним, А. В. Петровським, Б. Ф. Поршневим, В. И. Слободчиковим, С. С. Фроловим, Т. Шибутані, С. Щепальським та ін. Серед робіт українських вчених можна виокремити дослідження О. П. Ананьєвої, Є. Р. Борінштейна, І. В. Єршової–Бабенко, М. В. Пальчинської, О. П. Пунченка.

Показано, що соціальний простір в контексті суспільства, що самоорганізується, може бути представлено і на підставі подання про нього як про певну «соціетальну спільність», як «життєвий світ» як «габітус», як «комунікативний механізм».

У висновку надано авторське визначення «суспільства, що самоорганізується як соціальний простір», що це – конвенціональний комунікативний (не комунікаційний, а комунікативний) Текст, створений на підставі умовності існування соціального простору, яке у контексті конвенціональності взаємовідносин у суспільстві, що розуміється (у нашому дослідженні), як засноване на символічних тестах – конвенціях, феноменально виражених і відображених в явному і неявному вигляді (в усному вигляді – це договір, угода, в юридичному документі – це конвенція) і має в основі спілкування – феномен мови, говоріння, семіотичний патерн – павутину відносин. Самоорганізація у суспільстві заснована на конвенціональності символічного комунікативного Тексту (загальна думка, загальна позиція тощо, що змінюються у соціально-історичному часі).

У другому розділі «Конвенціональність у просторі соціально-філософського уявлення» проведено аналіз та узагальнено теоретико-методологічні погляди соціально-філософської думки на зміст і сутність понять конвенціональність, конвенція, згода.

У підрозділі **2.1. «Теоретико-методологічне осмислення феномена конвенціональності»** розглядаються, аналізуються та розкриваються основні методи та підходи до осмислення феномена конвенціональності, подані в наступних працях. Теоретико-методологічний аналіз феномена соціальної конвенціональності міститься в роботах Ю. П. Аверіна, Ю. А. Агафонова, А. Д. Ковальова, І. Ю. Корольова, М. О. Мнацаканяна, М. М. Охотникової, М. Н. Руткевича, Ж. Т. Тощенко, І. В. Туриної, В. А. Ядова та інших. Проте, їхні зусилля спрямовані більшою мірою на вивчення соціальної інтеграції як процесу. Особливо активно розробляються проблеми соціальної злагоди і соціального партнерства у контексті становлення громадянського суспільства та соціально-політичної стабілізації в ситуації транзитності (М. Г. Алієв, В. І. Бойко, Г. М. Денисовський, О. Б. Іонова, В. В. Козловський, В. І. Мітрохін, А. К. Мішин, І. М. Модель, Б. С. Модель, С. В. Рогачов, М. В. Удальцова, В. Г. Федотова, С. А. Ефіров, В. Н. Якимець та ін.).

У теоретико-методологічному просторі аналізу феномена соціальної конвенціональності виокремлено методи: історико-філософський метод; соціокультурний метод; структурний метод; діалектичний метод; метод сходження від абстрактного до конкретного. Звернено увагу на підходи: системний підхід; синергетичний підхід; діяльнісний підхід; структурно-функціональний підхід.

Показано, що розгляд та розкриття теоретико-методологічних уявлень про конвенціональність у просторі суспільства, що самоорганізується, передбачає виділення ключових понять для дослідження: «конвенція», «конвенціональність», «самоорганізація», і трьох основних структурних її складових, таких як: «комунікація», «семіотичний простір» та «символізація».

У підрозділі **2.2. «Соціально-філософські підвалини конвенціональності: феноменологічний контекст»** обумовлюється необхідність звернення до феноменологічного підходу, що пов'язується зі складністю дослідження феномена конвенціональності, виходячи із основних положень про те, що кожен феномен, а, тим більше, соціальний феномен – досить складний, а процес його функціонування – ще більший.

Обумовлено, що звернення до досвіду соціально-філософського феноменологічного аналізу з включенням уявлень семіотики проходить відповідно до теоретико-методологічних засад дослідження. Зазначено, що феномени у суспільній свідомості складаються на підставі того, що це – образи, символи, знаки. Поданий і обґрунтований простір даної досліджуваної проблеми, що охоплює наступне: соціальний простір (соціально обумовлені

ролі); семіотичний простір (мова, текст, на основі яких здійснюються принципи конвенції і в яких вона здійснюється); символічний простір (уся мислєдїяльність людини у суспільстві символічна, заснована на символічній свідомості соціальної взаємоспівдїї).

З концептуальної моделі дослідження визначено, що: конвенціональність – модельна структура – ситуація, охоплює два етапи: пошуки згоди; укладання конвенції. Конвенціональність передбачає наступні кроки: формування конвенційного Тексту – комунікації; формування конвенціонального соціального простору; формування конвенціональної знаково-символічної комунікації; конвенціональність охоплює елементи самоорганізації: конвенціональний Текст; конвенціональну знаково-символічну комунікацію.

У підрозділі 2.3. *«Етимологія понять конвенціональності: згода та конвенція»* на підставі феноменологічного аналізу уявлень про конвенціональність – певною мірою узгоджених взаємовідносин у суспільстві, розкривається синонімічний зміст понять «згода» й «конвенція». В уявленнях про взаємини у суспільстві виділені передумови для виявлення епістемологічних підстав конвенціональності – конвенції і згоди.

Показано, що згода у суспільстві розглядається як найважливіший фактор громадянського миру. Виокремлюється, що повна згода досягається у суспільстві лише в ідеалі (Дж. Роулз), викликана необхідність переосмислення понятійно-категоріального апарату (змісту, сенсу) згоди (М. М. Акулич). Розкриваються наступні положення. Соціальну згоду розглядають з позицій загальних закономірностей соціальної самоорганізації (В. П. Бранський). Певною мірою проблема згоди досліджується в аспекті проблем: соціальної справедливості (А. Безвербний та ін.), соціального партнерства (В. Комаровський та ін.), соціального життя (Ж. Тощенко та інші). Розкриваючи проблему соціальної згоди, стверджують, що її основою є спільність інтересів (В. А. Васильєва). Соціальна згода розуміється як універсальне світоглядне поняття (М. Г. Алієв).

Конвенціональність також розуміється як узгодженість на підставі того, що згода – це конвенція і конвенція – це згода, а з цього стає необхідним звернення до уявлення про згоду і конвенцію та їх розмежування – і в ступені розмежування згоди і конвенції одночасно.

Зроблені і подані певні узагальнення на підставі концепції та методології дослідження, виділено основне в етимології понять конвенціональності: згоди й конвенції. Виходячи з того, що конвенціональність – це наслідок встановлення конвенції – функціонально-договірної згоди, яка формується спеціально для досягнення певних цілей у суспільстві, стало можливим виявлення і встановлення конвенціональності як складної системи суспільних взаємин самоорганізованого суспільства.

У третьому розділі «Конвенціональність і принципи взаємовідносин у суспільстві, що самоорганізується» узагальнено теоретичні погляди на конвенціональність та конвенціональні взаємодії у суспільстві, розглядається традиційна й сучасна інтерпретація соціальної самоорганізації, розкриваються уявлення про конвенціональність у просторі самоорганізації соціуму.

У підрозділі **3.1. «Конвенціональні взаємодії у суспільстві, що самоорганізується»** розкриваються принципи конвенціональних взаємовідносин, виходячи із концепції, що конвенціональність проявляється як певна система поглядів і дій, якої дотримуються люди у конкретному соціально-історичному суспільстві, будь-яка група людей, яка становить співтовариство і зумовлює систему орієнтацій, установок, мету діяльності індивідів, встановлюючи й формуючи одночасно форми й способи взаємин.

Виокремлюються наступні уявлення про конвенціональні взаємодії. Соціальна конвенціональність проявляється через наявність конвенціональних елементів як в інтерсуб'єктивному, так і в суб'єктивному світі. Якщо кожен індивід створює свій суб'єктивний світ і свій соціокультурний простір, ґрунтуючись на загальних конвенціональних елементах, то в ситуації соціальної інтеграції ці плюралістичні світи повинні перетинатися.

Доведено, що конвенціональні взаємодії у суспільстві, що самоорганізується, пов'язані із соціальним «комунікативно – текстово – знаковим» простором, що структурується на дилемах, які фундаментально впливають на людське життя в суспільстві, а в своєму вирішенні – наближені до конвенціональних засад.

У підрозділі **3.2. «Традиційна та сучасна інтерпретація соціальної самоорганізації»** розглянуто уявлення про процеси саморганізації та розкрито основні принципи соціальної самоорганізації. Зазначається, що основні ідеї синергетики та діалектики органічних систем викладені у працях С. П. Курдюмова, І. Пригожина, Г. Хакена та інших. Сучасні методологічні уявлення відображають у своїх роботах В. І. Аршинов, П. К. Анохін, Р. Г. Баранцев, В. Г. Буданов, В. В. Василькова, В. І. Войцехович, Т. П. Григор'єва, І. С. Добронравова, І. А. Доннікова, І. В. Єршова-Бабенко, В. С. Капустін, Ю. Л. Климонтович, О. М. Князева, Л. В. Лесков, Г. Г. Малинецький, А. П. Назаретян, Є. Я. Режабек, Г. І. Рузавін, Я. І. Свірський, Д. С. Чернавський, Ю. А. Шрейдер та інші. На засадах положень М. М. Моїсеєва, Г. Ніколіса, І. Пригожина, І. Стенгерса, Г. Хакена та інших, під самоорганізацією розуміють незворотний процес, що призводить в результаті кооперативної взаємодії підсистем до утворення більш ефективних структур з позиції системи. Обумовлюється існування терміна «концепція самоорганізації», що ширший, ніж часто вживаний синонім «синергетика» (уведений Г. Хакеном), терміну «система, що самоорганізується» (вводить У. Р. Ешбі).

Виявлено, що новий підхід до проблеми самоорганізації пов'язаний із уведенням поняття «соціальна синергетика». З позицій синергетичного підходу самоорганізацію соціальної системи досліджують, перш за все В. І. Аршинов, В. П. Бранський, В. В. Василькова, Л. П. Євстигнєєва, Р. Н. Євстигнєєв, Г. І. Рузавін, М. С. Розов, М. В. Сапронов, Я. Свірський, А. П. Назаретян, В. П. Шалаєв та інші. У контексті соціальної самоорганізації можливо виділити роботи В. В. Волошкової, В. С. Капустіна, М. М. Моїсеєва, В. В. Тузова та інших.

Обґрунтовано позицію, що соціальна конвенціональна самоорганізація – це утворення більш ефективних структур з позиції конвенціонального Тексту.

У підрозділі **3.3. «Конвенціональність у просторі соціуму, що самоорганізується»** розкриваються прояви конвенціональності у процесах соціальної самоорганізації.

Показано, що конвенціональність у просторі самоорганізації соціуму як проблема має велике практичне значення, але підкреслюється, що існує і проявляє себе абстрактність ідеї конвенції, яка полягає у змістовній нерозвиненості її етичних перспектив, у двозначності її застосування до процесу людських взаємин на підставі тільки принципів взаємодії, з протиріччями, що виникають у зв'язку з її практичним застосуванням та визначенням принципових її кордонів (І. І. Жбанкова, Л. А. Петрушенко, П. Українцев та інші).

Обумовлюється, що у дослідженні використовуємо певні принципи – параметри конструювання конвенціональності у суспільстві, що самоорганізується, задіяні у соціальному, семіотичному та символічному просторах, що мають знаково – образно – символічну форму і виступають як спосіб комунікаційних взаємин у суспільстві. Виходячи з концепції дослідження, самоорганізація соціального простору на підставі принципів конвенціональності представлена у концептуальному методологічному вимірі, що надало можливість виявити: «конвенціональні смисли» в самоорганізації суспільства; «сміслове поле конвенції» в самоорганізації суспільства.

Зроблено певні узагальнення. Конвенціональність у просторі самоорганізації соціуму можливо виявляти на основі позиції, що самоорганізація соціального комунікативного простору модельно відтворюється на урахуванні структурних компонентів методологічного рівня: є до уваги певний соціальний простір самоорганізації; уявлення, що самоорганізація у суспільстві можлива лише завдяки сконструйованому концепту – певному соціальному простору; «внутрішню» самоорганізацію суспільства досягнути повною мірою неможливо; самоорганізація досягається: на феноменологічному рівні; як трансцендентний стан суспільства; екзистенційне «проживання» як суб'єктивне або смислове; на уявленні про існування певних «екзистенціалів» – опорних феноменів – «знаків», за якими й можна визначити сам процес взаємодії.

У четвертому розділі «Конвенціональність у практиці відносин у сучасному суспільстві» узагальнено теоретичні погляди на принципи конвенціональних відносин, розглядаються уявлення про сутність конвенціональності сучасних відносин: від практики до ідеалу, розкривається сутність моральної конвенціональності як основа розвитку сучасного суспільства, надана конвенціональна модель самоорганізованого суспільства майбутнього.

У підрозділі **4. 1. «Конвенціональність сучасних відносин: від практики до ідеалу»** розкривається, що соціально-філософський підхід до дослідження взаємозв'язку конвенціональності та практики – ідеалу продовжує бути актуальним в умовах зміни усталених «стереотипних» цінностей, форм суспільних відносин, переходу до різноманіття форм згоди й угоди, конвенції та конвенціональності – узгодженості в суспільстві, і, особливо, у зв'язку з положеннями «постмодерністського плюралізму», що переосмислює принципи взаємин, які кодуються у систему символів, знаків, які створюють конвенціональний соціальний символічний простір нового рівня.

Звернена увага на теоретико-методологічне уявлення про роль конвенціональності, що міститься в роботах Ю. П. Аверіна, Ю. А. Агафонова, А. Д. Ковальова, І. Ю. Корольова, М. М. Охотникової, М. Н. Руткевича, Ж. Т. Тощенко, І. В. Туриної та інших. У роботах М. Аргайла, Е. Гросса, Г. Стоуна, І. Р. Сушкова, Т. Шибутані та інших, у яких розкривається конвенціональність у комунікаціях з ухилом на конвенціональні міжособистісні взаємодії.

Доведено, що конвенціональність комунікації по-різному відображається в теорії, практиці та ідеалі, але виступає соціально-конструювальним фактором у самоорганізаційному суспільстві. Соціальні відносини будуються, насамперед, на символічному – «ідеальному рівні» (рівні свідомості, мислення, мовлення), тому фактично (реально) мова завжди йде або повинна йти у бік «взаємодії конкретних свідомостей», що створюють і складають у комплексі суспільну свідомість. Конвенціональність сучасних відносин – у русі від практики до ідеалу визначається із можливості того, що ідеально – феноменологічний рівень конвенціональності досягається через взаємоспівдію «символічних світів». Підкреслюється, що конвенціональність не є завершеною, коли ми не враховуємо моральні сторони цієї проблематики.

У підрозділі **4. 2. «Моральна конвенціональність як основа розвитку сучасного суспільства»** показано, що у сучасному суспільстві чітко проявляється відсутність уваги до етичного рівня процесу соціальної взаємодії, не виявлена повною мірою необхідність формування етичної конвенціональності з обґрунтуванням її змісту, форм, методів та способів впровадження в практику.

Заявлена позиція дослідження, що етична – моральна конвенціональність, ґрунтуючись на конвенції і толерантності, виступає як основа розвитку сучасного суспільства. Розкривається, що із методологічних підходів для уявлення про етику та етичну конвенціональність слідує, що етичні принципи – це раціональні комунікаційні конструкти, а в їх основі знаходяться універсальні моральні вимоги – конвенціональні за своєю суттю принципи. Конвенціональну природу етики можливо пояснити, виділяючи поняття конвенція та конвенціоналізм. У традиційному поданні, конвенціоналізм як «угода» пояснює регулятивну силу моральних норм об'єктивною необхідністю, яка спонукає людей на основі договору погоджуватися добровільно прийняти на себе обов'язки з дотримання загальних вимог і правил в ім'я виживання й успіху.

Обґрунтовується, що соціальна конвенціональність у соціумі проявляється саме через моральні конвенційні взаємоспівдії, які виступають основним засобом інтеграції суб'єктів у знаково-символічну спільність, забезпечуючи соціальний консенсус: нормативна узгодженість – конвенція досягається через конвенціональну взаємоспівдію суб'єктів; феноменологічний рівень конвенціональності досягається через взаємоспівдію «символічних матеріальних світів».

У підрозділі **4. 3. «Конвенціональна модель майбутнього суспільства, що самоорганізується»** розглядаються гносеологічні, методологічні та соціальні аспекти соціально-проектувальної діяльності (роботи Н. Аітова, Г. Альтшуллера, Г. Антонюка, Л. К. Васильєвої, А. Генісаретського, Т. Дридзе, В. Капітанської, В. Курбатова, М. Лапіна, І. Лапкіна, В. Лукова, М. Пальчинської, С. Руденко, Ж. Тощенко, Л. Уварової та інших). Показано основні структурні компоненти до створення моделі на засадах наступних положень та позицій. Комунікація існує в певних знаково-символічних як нормативних, так і смислових межах (М. В. Пальчинська).

Встановлюємо, що модель «культурно-збалансованого суспільства – багатовимірна, різноманітна, плюралістична та в достатній мірі не стійка». Модель «конвенціонального креативного простору» повинна бути відповідно гнучкою, динамічною, поліаспектною, варіативною, що дозволяє взаємодіяти людям, які мають різні уподобання. Обумовлено, що традиційні підстави моделі суспільства майбутнього необхідно доповнити уявленнями про Інформаційне суспільство як суспільство майбутнього. Модель подальшого суспільного розвитку формується й на підставі інформаційно-комп'ютерних технологій. Простір сучасного соціуму віртуалізується, представляючи собою свого роду гіперреальність, яка стимулює подальшу віртуалізацію простору соціального. Одним із актів звуження значущих фрагментів соціальної та культурної дійсності можна вважати феномен віртуального співтовариства, про що свідчить особливий характер самоорганізації всередині (М. В. Пальчинська).

Безпосередньо важливим в проектуванні конвенціональної моделі (теоретично та практично функціональної) вважаємо виявлення можливих інструментів соціального вимірювання процесу встановлення конвенціональних взаємовідносин у суспільстві, що самоорганізується.

У п'ятому розділі **«Конвенціональність сучасного українського суспільства: реалії самоорганізації»** узагальнено теоретичні погляди на конвенціональність і розглянуто український варіант конвенціональних відносин у суспільстві на засадах «матеріальних проектів» самоорганізації, окреслюється роль конвенціональності у взаємній соціальній адаптації в Україні, надані прогнози про Європейське майбутнє сучасного українського суспільства, де прогрес здійснюється на основі конвенціональності.

У підрозділі **5.1. «Український варіант конвенціональних відносин у суспільстві: «матеріальні проекти» самоорганізації»** зазначається, що формування нової соціокультурної реальності України та її риси можуть бути представлені з висновку про те, що глибинні зміни в культурі проходять як процес іманентний, еволюційний, довготривалий, та, разом з тим, еволюційно назрілі перетворення, які супроводжують появу нової культурної епохи, відбуваються бурхливо, наявний «вибуховий» ефект.

Обумовлюється, що модель українського «культурно-збалансованого суспільства – багатовимірна, різноманітна, плюралістична та достатньою мірою нестійка». Модель «конвенціонального креативного простору» повинна бути, відповідно, гнучкою, динамічною, поліаспектною, варіативною, що дозволяє взаємодіяти людям, які мають різні уподобання. У припущених структурах моделі українського суспільства ми виділяємо основний елемент – семіотичний код «грошової цивілізації» – «матеріальність» як підставу створення простору конвенціональності й простору сучасного самоорганізаційного українського суспільства.

Зроблено узагальнення, що конвенціональність в українському суспільстві залежить безпосередньо від самоорганізації, яка сьогодні перебуває на високому рівні.

У підрозділі **5.2. «Роль конвенціональності у взаємній соціальній адаптації в Україні»** окреслюється, що усі соціокультурні зміни в українському суспільстві відбуваються в контексті нового соціального вибору кожного українця, який визначився у своєму відношенні до ідеалів минулого, але ще не виробив повною мірою однозначної позиції щодо дії «законів нової соціальної реальності». Певна універсалізація соціально-економічної діяльності, поширення товарно-грошових відносин на усі сфери суспільного буття, глобальний «економічний імперіалізм» призводять до постійного перманентного розширення простору існування «економічної людини». У межах «фінансової цивілізації», яка не знає національних і державних кордонів,

найбільш пристосованою постає саме «економічна людина» (В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн, М. Д. Култаєва).

Вказується, що комунікативні стереотипи фактично пов'язані із архетипами, а також суттєвим є виокремлення наявності конвенціонального та неконвенціонального рівнів стереотипів. Для визначення структури української моделі адаптації вважаємо за необхідне звернення до основних історичних характеристик / рис українського менталітету: любов до землі (архетип Природи); автономність (незалежність) (архетип Серце); індивідуалізм (самобутність) (архетип Слово); презентація себе як унікальності в усьому світі (архетип Софії). Обґрунтовуємо, що архетипи є одиницями, які можна включити в осмислення ролі конвенціональності у взаємній соціальній адаптації в Україні, використовуючи їх як синергетичну одиницю, що визначає структуру взаємин, – і з можливістю прогнозування наслідків взаємин.

Виокремлено конвенціональні рівні соціальної адаптації: конвенціональний, неконвенціональний, постконвенціональний, що дозволило виявити конвенціональні принципи у взаємній соціальній адаптації в Україні: конвенціональні форми прояву у взаємній соціальній адаптації; неконвенціональні форми впливу на взаємну соціальну адаптацію; прояв конвенціональних та неконвенціональних форм та способів у взаємній соціальній адаптації в Україні; постконвенціональні форми. Доведено, що фактично можливо констатувати прояв конвенціональних та неконвенціональних форм та способів у взаємній соціальній адаптації в Україні, що постійно прямують до постконвенціональних форм і способів.

У підрозділі 5.3. *«Європейське майбутнє сучасного українського суспільства: прогрес на основі конвенціональності»* обумовлюється, що європейський вибір України – невід'ємна складова для подальшого розвитку у ХХІ столітті, але самовизначення української нації в духовно-ментальному просторі європейської цивілізації вимагає порівняння різних, нерідко діаметрально-протилежних ціннісних установок.

Доведено, що конвенціональність ґрунтується, перш за все, на принципі єдності у різноманітті та розмаїтті, і, мається на увазі, що Європа – це не лише континент, де існує не тільки багато різних традицій і мов, а й спільні цінності, які Європейський Союз активно захищає. Показано, що ідея громадянського суспільства актуальна й затребувана й до теперішнього часу в історії європейських держав, і це може стати однією із загальних інтеграційних ідей для європейського майбутнього сучасного українського суспільства. Сама ідея громадянського суспільства, конвенційного по суті, і самоорганізованого на основі конвенціональності, прийнятна для усіх держав сучасної Європи – вона зрозуміла і сприйнята як спільне завдання та проблема.

Визначається прогноз європейського майбутнього сучасного українського суспільства в міру його прогресу на основі конвенціональності, з виділенням компонентів структури теоретичної моделі – феномена

громадянського суспільства як конвенціонального суспільства, що самоорганізується, простуючи до нашої ідеї уявлення його як соціального семіотичного простору.

У **висновках** кваліфікаційної роботи сформульовані основні результати дослідження, що виходять із поставленої **наукової проблеми** системного виявлення конвенціональності в просторі суспільства, що самоорганізується, ролі та проявів конвенціональності в умовах сучасної соціокультурної української реальності. Відповідно до поставленої мети та наукових завдань, отримано наступні результати:

1. Соціально-філософські розуміння витоків узгодженості в суспільстві відображено в наступному: у «модерному концепті рівності» як мети, значущої для кожної людини, відображено вимогу «змирення» з різноманітністю, з тією її формою, що повинна зробити саме згода – завдяки виконанню «принципу додатковості»; історично існує те «суспільне щось», що має з'єднувати і об'єднувати людей без різних «юридичних конструктів» спільного буття людей; одним із засобів узгодженості є суспільний договір, що розуміється як: основа будь-якої законної влади, угоди між людьми, укладений суверенітет народу (Ж.-Ж. Руссо, П. Гольбах); особливе значення мають уявлення про узгодженість в суспільстві як системі, що саморозвивається і самоорганізується саме в процесі взаємовідношень, а в сучасному розумінні це пов'язується із поняттям «прогресивний розвиток», що здійснюється відповідно до дії позитивних зворотних зв'язків.

Особливе значення для узгодженості у суспільстві має застосовна комунікативна практика, адже система (комплекс, ансамбль) обумовлених комунікативних «соціальних схем» зумовлює існування певних проєкцій (поглядів, відносин), виконання яких є, певною мірою, обов'язковим як «етичної норми комунікації».

2. Основні уявлення про самоорганізаційне суспільство як соціальний простір створюються на засадах історичних характеристик «суспільства», «співтовариства», «суспільства, що самоорганізується»; «соціального простору». Наша дефініція «суспільства» формується з наступного. «Суспільство» – це конвенціональний комунікативний (не – комунікаційний, а комунікативний) Текст, створений на підставі умовності існування соціального простору, яке у контексті конвенціональності взаємовідносин у суспільстві, що розуміється (у нашому дослідженні), засноване на символічних тестах – конвенціях, феноменально виражених і відображених в явному і неявному вигляді (в усному вигляді – це договір, угода, в юридичному документі – це конвенція) і має в основі спілкування – феномен мови, говоріння, семіотичний патерн – павутину відносин. Самоорганізація у суспільстві заснована на конвенціональності символічного комунікативного Тексту (загальна думка, загальна позиція тощо, що змінюються у соціально-історичному часі).

3. Сьогодні «конвенціональність» розглядається як засіб забезпечення узгодження взаємовідношень, проте, це фактично не пов'язується із розумінням сутності сучасного суспільства, його ключовими властивостями, вимірами, а також зі спільністю або відмінністю його форм. У контексті ідіоми нашого дослідження головне визначення – (Конвенційний) – договірний, той, що належить до конвенції – угоди).

4. З нашої моделі дослідження визначаємо, що: конвенціональність – модельна структура – ситуація, що охоплює два етапи: пошуки згоди; укладання конвенції; конвенціональність передбачає наступні кроки: формування конвенційного Тексту – комунікації; формування конвенціонального соціального простору; формування конвенціональної знаково-символічної комунікації; конвенціональність охоплює елементи самоорганізації: конвенційний Текст; конвенційну знаково-символічну комунікацію.

В сучасності така конвенційна комунікативна стратегія як Текст виступає способом самоорганізації суспільства. Конвенційна комунікація здійснюється в межах неідеологічних соціальних проектів – текстів. Укладена і постійно переукладена конвенція є рухомим текстом у соціальних проектах.

Конвенційна перебудова викликає необхідність виявлення нових принципів взаємовідносин у суспільстві і особливо розуміння самоорганізаційних принципів сучасного суспільства, а також обґрунтування того, що самоорганізація сучасного суспільства відбувається в просторі конвенційного комунікаційного тексту.

5. На підставі нашого дослідження можна виділити основне в етимології категорії «конвенціональність»: поняття «згоди» й «конвенції». Уявлення та розуміння конвенційності як узгодженості на підставі того, що згода – це конвенція і конвенція – це згода, досить поширена точка зору в історії думки фактично й до теперішнього часу, а з цього й постає необхідним звернення до розкриття понять згода і конвенція та їх розмежування – і в ступені розмежування згоди й угоди одночасно.

У нашому уявленні конвенція – це договір, угода, умова, на підставі підписаних сторонами юридичних документів – актів, що забезпечують гарантії усім, хто уклав таку угоду. Конвенція – це прийняті за угодою правила поведінки та діяльності людей, і пізнавальна операція, що передбачає введення норм, правил, знаків, символів, мовних та інших систем на основі домовленості та угоди суб'єктів.

Установлюємо, що згода – це інтерсуб'єктивно визнані норми, де комунікація виступає як спілкування-діалог. Конвенція – це соціокультурна традиція норм і правил, законів і договорів, на підставі яких здійснюється «раціональність комунікації» – для визначення і встановлення в соціальному просторі припустимих форм і способів взаємовідносин.

6. Виявлені співвідношення конвенційності та принципів взаємовідносин в самоорганізаційному суспільстві містять основні положення про те, що феномен конвенційної взаємодії містить в собі довіру і толерантність як характеристики, що визначають його зміст.

На наш погляд, конвенціональні взаємодії у самоорганізаційному суспільстві пов'язані із соціальним «комунікативно – текстово – знаковим» простором, що структурується на дилемах, які фундаментально впливають на людське життя в суспільстві, а в своєму вирішенні – наближені до конвенціональних засад. Однією із комунікативних моделей – передбачуваною за характером соціальної взаємодії – є концепція «гарного суспільства».

7. Традиційні уявлення виходять із положень, що самоорганізація – явище історичне, тому що суспільство спочатку «самоорганізовувалося» і лише потім на основі самоорганізації виникали держави. Самоорганізація буває особистою і колективною. Особиста самоорганізація реалізується у плануванні своєї життєдіяльності, а колективна самоорганізація типова для суспільних відносин. У процесі самоорганізації відбувається відбір звичок, навичок, норм поведінки, які дають можливість пристосовуватися до конкретного середовища (В. П. Бранський).

У нашому дослідженні зазначаємо, що самоорганізація соціального простору має в основі конвенціональні принципи, що обумовлюємо тим, що: існує певний соціальний простір з особливостями принципів самоорганізації; самоорганізація у суспільстві здійснюється завдяки певному «сконструйованому концепту» – соціальному простору; «внутрішню» самоорганізацію суспільства досягнути повною мірою неможливо – існує певний «залишок»; самоорганізація досягається: на феноменологічному рівні як трансцендентний стан суспільства; як екзистенційне «проживання» – суб'єктивне або смислове; існуванням певних «екзистенціалів» – опорних точок.

7. Конвенціональність у просторі соціуму, що самоорганізується обумовлюється конвенцією, що виступає як пошук усіх можливих форм відносини людей між собою в аспекті їх спілкування, комунікації, діалогу. Комунікація являє собою універсальну форму соціальності, яка змінюється в історичному контексті.

Соціальні відносини будуються, насамперед, на символічному – «ідеальному рівні» (рівні свідомості, мислення, мовлення), тому фактично (реально) мова завжди йде або повинна йти у бік «взаємодії конкретних свідомостей», що створюють і складають у комплексі суспільну свідомість.

Конвенціональність комунікації є певною універсальною моделлю для простору самоорганізації соціуму, і має в основі нормативний та емпіричний аспекти. Соціум як знакове утворення може забезпечити власну континуальність та цілісність лише в тому випадку, якщо кожен окремий індивід буде функціонувати як цілісний текст, ізоморфний усій системі. Семіотичні межі особистості повинні не тільки забезпечувати її унікальність, а й сприяти продуктивній взаємодії з іншими текстами і текстом усього соціуму. Цьому має слугувати формування загальноприйнятих нормативних систем соціального життя на основі світового культурного й соціального досвіду (А. В. Чантурія).

Одним із загальних принципів сходження до уявлення про ідеал можливо вважати символізацію людського досвіду. Ідіоми для виявлення:

конвенціональність, «занурена» у символічний простір комунікації, вона є результатом процесу комунікації; толерантність є необхідною умовою створення та здійснення конвенцій; конвенція неможлива без толерантності; конвенція будь-якого рівня передбачає толерантні відносини практично на усіх рівнях; конвенціональність у суспільстві складається з певних пропорційних співвідношень конвенції та толерантності, толерантності для конвенції, конвенції за умови дотримання толерантності; соціальна конвенція – це результат толерантних зусиль.

8. Конвенціональність сучасних відносин – у русі від практики до ідеалу визначається із можливості того, що ідеально – феноменологічний рівень конвенціональності досягається через взаємоспівдію «символічних світів».

Звернення до моралі пов'язане з необхідністю переосмислення етичного рівня соціальних явищ у бік їх конвенціональності, корекції історичних та вже традиційних моральних підстав взаємин у суспільстві, що сприяють його самоорганізації.

Конвенціональні етичні принципи – моральна конвенціональність є основою розвитку сучасного суспільства та основою самоорганізації на різних рівнях суспільно-комунікативних відносин. Етична конвенціональність комунікації як тексту дозволяє відтворювати конвенціональний комунікаційний процес і протистояти маніпулятивним комунікаційним стратегіям.

9. Наша конвенціональна модель самоорганізаційного суспільства майбутнього доповнюється основною ідеєю. Застосовна методологічна постмодерністська установка – Світ як Текст – є методологічною основою дослідження. Одним із можливих шляхів подолання такого протиріччя і є звернення до постмодерністської ідеї дійсності як «тексту специфічно людського досвіду». Моделі суспільства майбутнього виходять з концептуально-методологічної структури, заявленої як основа в даному дослідженні. У конвенціональній моделі суспільства майбутнього, що самоорганізується, виявляється наша головна думка, що соціальний світ – це символічна система, в якій спостерігаються «різні конвенціональні способи існування самої самоорганізаційної колективності».

10. Український варіант конвенціональних відносин у суспільстві на засадах «матеріальних проєктів» самоорганізації.

Соціальна конвенціональність в українському соціумі проявляється саме через конвенціональні взаємоспівдії, які виступають основним засобом інтеграції суб'єктів у знаково-символічну спільність, забезпечуючи соціальний консенсус: нормативна узгодженість – конвенція досягається через конвенціональну взаємоспівдію суб'єктів; феноменологічний рівень конвенціональності досягається через взаємоспівдію саме «символічних матеріальних світів».

Конвенціональні взаємоспівдії можуть бути «логарифмовані – спрогнозовані» з таких підстав виділення елементів у структурі. Конвенціональність в українському суспільстві залежить безпосередньо від самоорганізації, яка сьогодні перебуває на високому рівні.

На підставі вищевикладеного, можна виявити конвенціональність і визначити її роль у взаємній соціальній адаптації в Україні, яка виходить з такого: український варіант конвенціональних відносин у суспільстві безпосередньо пов'язаний із «соціальними матеріальними проектами» самоорганізації; соціальне проектування і прогнозування розвитку сучасного суспільства ґрунтується на конвенціональних соціальних проектах розвитку українського суспільства; етика «матеріальності» у сучасній Україні є трансформацією конвенціональних принципів; архетипи пов'язані із конвенціональними принципами українського менталітету; символічна етика «матеріальності» безпосередньо пов'язана з українським конвенціональним суспільством майбутнього.

11. На основі проведеного дослідження, виокремлюємо уявлення про конвенціональність у взаємній соціальній адаптації: конвенціональні форми прояву у взаємній соціальній адаптації; неконвенціональні форми впливу на взаємну соціальну адаптацію; прояв конвенціональних та неконвенціональних форм та способів у взаємній соціальній адаптації в Україні; постконвенціональний рівень – форми: конвенціональний рівень (конвенціональний рівень (у традиційному вимірі) пов'язаний із етичністю дій, що оцінюється за ступенем відповідності громадським нормам і вимогам (типовий для підлітків, хоча багато дорослих людей так і не виходять за його межі)). На наш погляд, фактично можливо констатувати прояв конвенціональних та неконвенціональних форм та способів у взаємній соціальній адаптації в Україні, що постійно прямують до постконвенціональних форм та способів.

12. Конвенціональність ґрунтується, перш за все, на принципі єдності в різноманітті та розмаїтті, і мається на увазі, що Європа – це не лише континент, де існує не тільки багато різних традицій і мов, а й спільні цінності, які Європейський Союз активно захищає. На основі принципів інтеграції – її ідейного орієнтира, ЄС як об'єднання заохочує співпрацю між народами Європи і пропагує єдність, зберігаючи різноманіття і гарантуючи прийняття рішень, максимально наближених до людства і кожної людини окремо.

Спільна ідея конвенціонального рівня – це створення громадянського суспільства спільними зусиллями. Одна з головних можливостей інтеграції України з Європейським співтовариством – загальна ідея громадянського суспільства. Це може стати однією із загальних інтеграційних ідей для європейського майбутнього сучасного українського суспільства.

Європейське майбутнє сучасного українського суспільства – в міру його прогресу на основі конвенціональності, з виділенням компонентів структури теоретичної моделі – громадянського суспільства як конвенціонального самоорганізаційного суспільства, простує до ідеї уявлення його як соціального семіотичного простору, і базується на типових константах, які є основою духовного життя суспільства. При залученні архетипів, символів, знаків, «складаючи і конструюючи на їх основі». Текст, можна теоретично просунути до створення Моделі громадянського суспільства.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Монографії:

1. Кавалеров А. І. Євроінтеграція: Болонський процес і Україна : монографія / А. І. Кавалеров, В. І. Ворніков. – Одеса: «Астропринт», 2012. – 275 с.
2. Ворніков В. І. Природа гносеологического образа в науке: монографія / В. І. Ворніков. – Saarbruken: LAP LAMBERT Academic Pubishing, 2014. – 224 с.
3. Ворніков В. І. Социокультурные основания конвенциональности в обществе: конвенция и толерантность: монографія / В. І. Ворніков. – Одесса: Астропринт, 2015. – 362 с. (21 д.а.)
4. Ворніков В. І. Конвенциональные принципы взаимоотношений в саморганизуемом обществе: монографія / В. І. Ворніков. – Одесса: Астропринт, 2017. – 404 с. (23,38 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ворніков В. І. Феномен конвенции в социальном пространстве / В. І. Ворніков // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2011. – Вип. 4(50). – С. 21-28.
2. Ворніков В. І. Основания конвенционального диалога: государство и гражданское общество / В. І. Ворніков // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2011. – Вип. 2 (27). – С. 23-29.
3. Ворніков В. І. Природа, структура и функции конвенции в обществе / В. І. Ворніков // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2012. – Вип. 1 (28). – С. 33-38.
4. Ворніков В. І. Основные конвенциональные принципы самоорганизации общества / В. І. Ворніков // Наукове пізнання: методологія та технологія. Науковий журнал. – Одеса, 2012. – Випуск 2(29). – С. 34-38.
5. Ворніков В. І. Конвенциональность и толерантность в основании конвенциональности в обществе / В. І. Ворніков // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2013. – Вип. 4 (58). – С. 25-31.
6. Ворніков В. І. Традиционное и современное представление о социальной конвенциональности / В. І. Ворніков // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Випуск 1 (30). – Одеса, 2013. – С. 33-38.
7. Ворніков В. І. Историческое становление и развитие концепций социального согласия / В. І. Ворніков // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2013. – Випуск 1(55). – С. 34-38.

8. Ворников В. И. Конвенциональность социальных конфликтов: феномен самоорганизации общества / В. И. Ворников // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2013. – Випуск 2(56). – С. 23-28.

9. Ворников В. И. Социальная многомерность и конвенциональность общества / В. И. Ворников // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2013. – Випуск 3(37). – С. 24-30.

10. Ворніков В. І. Конвенціональність соціального інституту: особистісний аспект / В. І. Ворніков // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Одеса, 2013. – Випуск 2(31). – С. 41-47.

11. Ворников В. И. Самоорганизующееся общество как сложная конвенциональная система / В. И. Ворников // Наукове пізнання: методологія та технологія. Науковий журнал. – Одеса, 2014. – Вип. 1(32). – С. 50-56.

12. Ворников В. И. Традиционные и современные теоретико – методологические подходы исследования конвенциональности / В. И. Ворников // Наукове пізнання: методологія та технологія. Науковий журнал. – Одеса, 2016. – Вип. 2(37). – С. 21-26.

13. Ворников В. И. Конвенциональность в коммуникационном пространстве современного самоорганизующегося общества: к проблеме идеала / В. И. Ворников // Наукове пізнання: методологія та технологія. Науковий журнал. – Одеса, 2016. – Вип. 2(37). – С. 21-26.

14. Ворніков В. І. Український варіант конвенціональності: «матеріальні проекти» самоорганізації суспільства / В. І. Ворніков // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. – 2017. – Випуск 19. – С. 74-82.

15. Ворніков В. І. Конвенціональність та її роль у соціальній адаптації в Україні / В. І. Ворніков // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. – 2018. – Випуск 20. – С. 58-68.

Наукові статті у міжнародних та наукометричних виданнях:

1. Ворников В. И. Конвенциональная модель самоорганизующегося общества Будущего / В. И. Ворников // Проблемы современной науки и образования. – 2017. – № 27 (109). – С. 37-45.

2. Ворников В. И. Конвенциональность пространства самоорганизации современного общества / В. И. Ворников // Проблемы современной науки и образования. – 2017. – № 27 (109). – С. 31-37.

3. Ворников В. И. Конвенциональность в опыте социально-философского феноменологического анализа / В. И. Ворников // Проблемы современной науки и образования. – 2017. – № 28 (110). – С. 29-41.

4. Ворников В. И. Феномен конвенциональности: основные теоретико-методологические подходы и положения / В. И. Ворников // Интернаука: научный журнал. № 16(20). – М.: Изд. «Интернаука», 2017. – С. 29-38.

5. Ворников В. И. Конвенциональность коммуникации в современном самоорганизующемся обществе: теория, практика, идеал // Вестник науки и образования. – 2017. – № 9 (33). – С. 52-60.

6. Ворников В. И. Социальная многомерность конвенциональности в современном обществе // Наука, техника и образование. – 2017. – № 8 (38). – С. 69 -77.

7. Ворников В. И. Этическая конвенциональность как критерий самоорганизации общества / В. И. Ворников // Australian Journal of Education and Science, № 1(21), (January-June). Volume XI. – Sydney University Press, 2018. – 511 p. – P. 369–389.

8. Ворников В. И. Конвенциональность и «общественный договор»: к проблеме сущностных признаков терминов / В. И. Ворников // International Review of Education and Science, No.1. (14), (January-June). Volume VIII. – University of Ottawa Press, 2018. – 230 p. – P. 139–153.

9. Ворников В. И. Социально – символическое пространство конвенции как результат толерантных усилий / В. И. Ворников // Philosophy of Science, No.5 (2), (December). Volume 85. – The University of Chicago Press, 2018. – Pages 1300-1500. – P. 1353-1374.

Статті в інших виданнях:

1. Ворников В. И. Конвенциональность ноосферного человека / В. И. Ворников // Наукові праці: науково – методичний журнал. Вип. 222. – Т. 234. Соціологія. – Миколаїв: Вид – во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 140 с. – С. 33-37.

2. Vornikov V. I. Conventionality of self – organaizing space of the modern society / Victor Ivanovich Vornikov // London Review of Education and Science, 2017, № 2 (22), (July-December). Volume XI. – Imperial College Press, 2017. – 590 p. – P. 370-381.

3. Ворников В. И. Конвенциональность и толерантность как коммуникативные стратегии взаимоотношений в современном обществе / В. И. Ворников // American Journal of Science and Technologies, No.1. (28) (January-April). Volume X. – Princeton University Press, 2018. – 496 p. – P. 350-372.

Тези за матеріалами конференцій:

1. Ворников В. И. Согласие и его роль в трансформирующемся обществе / В. И. Ворников // Матер. Міжнародної наукової конференції «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання». Одеса, 8-10 жовтня 2012 р. – Одеса: Перспективи. Соціально-політичний журнал, 2012. – Випуск 2 (52) – С. 25-27.

2. Ворников В. И. Конвенциональность в обществе: интерсубъективный и субъективный смысловой контекст / В. И. Ворников // Матер. 67-ї науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів. Одеса, 5-7 грудня 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 43-45.

3. Ворников В. И. Конвенциональная сущность социальных конфликтов / В. И. Ворников // Матер. Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2013». КНУ ім. Т.Г. Шевченка / 16-17 квітня 2013 р. / – К.: Видав. Полігр. центр «Київськ. ун-т», 2013. – Ч. 8. – С. 42-44.

4. Ворников В. И. Конвенция и конвенциональность в социокультурном аспекте современности / В. И. Ворников // Матер. Міжнарод. наукової конференції «Философия и ценности современной культуры» / 10-11 жовтня 2013 р. / – Минск: БГУ, 2013. – С. 396-399.

5. Ворников В. И. Конвенциональность ноосферного человека / В. И. Ворников // Матер. Міжнародної наукової конференції «Вчення про ноосферу В. І. Вернадського у науковому, освітньому та інноваційному розвитку суспільства» / 18–19 жовтня 2013 р. – Миколаїв, 2013. – С. 29-33.

6. Ворников В. И. О конвенциональности «ноосферного человечества» / В. И. Ворников // Матер. 68-ї науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів. Одеса, 4-6 грудня 2013 р. – Одеса, 2013. – С. 96-99.

7. Ворников В. И. Конвенциональность самоорганизующегося общества / В. И. Ворников // Матер. II-ої Міжнародної наукової конференції «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» / 29-30 травня 2014. – Одеса, 2014. – С. 15-17.

8. Ворников В. И. Социкультурные аспекты конвенции и конвенциональности / В. И. Ворников // Матер. IV-ої Міжнар. науково – практичної конференції «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави і громадянського суспільства» / 27-28 червня 2014. – Одеса, 2014. – С. 127-129.

9. Ворников В. И. Толерантность как условие конвенциональности общества / В. И. Ворников // Матер. Всеукр.міжд. науков. конф. «Освіта та соціалізація особистості» / 25-26 березня 2014. – Одеса – Дніпродзержинськ, 2014. – С. 8-10.

10. Ворников В. И. Конвенциональность в социальном пространстве: культура и цивилизация / В. И. Ворников // Матер. III Міжд. науков.-практ. конф. «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» / 17-18 квітня 2014. – Одеса, 2014. – С. 89-93.

11. Ворников В. И. Конвенциональность как этическая составляющая образовательного процесса / В. И. Ворников // Матер. Міжнарод. Науково-методичної конференції «Теорія та практика управління педагогічним процесом» / 19-21 червня 2014 р. / Одеса, 2014. – С. 48-51.

12. Ворников В. И. Социкультурные особенности конвенционального «текста» / В. И. Ворников // Матер. Всеукраїнської міжнародної наукової конференції «Актуальні питання соціально-філософської думки» / 14 жовтня 2014. – Одеса, 2014. – С. 44-46.

13. Ворников В. И. Согласие как способ конвенциональности и самоорганизации общества / В. И. Ворников // Матер. 69-ї науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів. Одеса, 3-5 грудня 2014 р. – Одеса, 2014. – С. 113-115.

14. Ворников В. И. Конвенциональность пространства социальной коммуникации / В. И. Ворников // Матер. IV-ої Міжд. науков.-практ. конф. «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» / 27-28 квітня 2015. – Одеса, 2015. – С. 29-32.

15. Ворников В. И. Коммуникативные стратегии взаимоотношений в современном обществе / В. И. Ворников // Матер. VI-ої Міжд. науков.-практ. конф. «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» / 27-28 березня 2017. – Одеса, 2017. – С. 15-19.

16. Ворников В. И. Самоорганизующееся общество как конвенциональный текст: опыт постмодернистской рефлексии // Матер. VII Междунар. практической конференции Современные инновации: тенденции и перспективы современной науки / 20 сентября 2017. – Москва. – 2017. – № 08 (22). – С. 37-47.

17. Ворников В. И. Украинский вариант конвенциональных отношений в обществе: "материальные проекты" самоорганизации / В. И. Ворников // Матер. VII-ої Міжд. науков.-практ. конф. «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» / 27–28 квітня 2018. – Одеса, 2018. – С. 13–17.

АНОТАЦІЯ

Ворніков В. І. Конвенціональність в просторі суспільства, що самоорганізується. – На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського» – Одеса, 2019.

У роботі обґрунтовується позиція, що конвенціональні взаємодії стають практикою повсякденності. На підставі розгляду конвенціональності у суспільстві, що самоорганізується у просторі постмодерну і розкритті постмодерністських уявлень про суспільство як про конвенціональний текст, зроблено висновки, що перехід до символічного комунікативного простору, що самоорганізується, вимагає нових уявлень про конвенціональність як текст, що дає розуміння певних виявлених практичних смислів взаємин через символи,

знаки. Обґрунтовано, що самоорганізація сучасного суспільства відбувається у просторі конвенціонального комунікативного тексту.

У запропонованій конвенціональній моделі самоорганізаційного суспільства майбутнього виявляється головна думка, що соціальний світ – це символічна система, в якій спостерігаються різні конвенціональні способи існування самої колективності, що самоорганізується.

Звернено увагу, що конвенціональність в українському соціумі проявляється через конвенціональні взаємоспівдії, які виступають основним засобом інтеграції суб'єктів у знаково-символічну спільність. Доведено, що конвенціональність в українському суспільстві залежить безпосередньо від самоорганізації, яка сьогодні перебуває на високому рівні.

На підставі дослідження обґрунтовано, що конвенціональність у просторі соціуму, що самоорганізується, заснована на конвенціональному символічному комунікативному Тексті (загальна думка, загальна позиція тощо, зі змінами у соціально-історичному часі).

Ключові слова: суспільство, суспільство, що самоорганізується, взаємодія, взаємоспівдія, відповідальність, організованість, згода, конвенціональність, конвенціональна модель суспільства.

АННОТАЦІЯ

Ворников В. И. – Конвенциональность в пространстве самоорганизационного общества. – На правах рукописи.

Квалификационная работа на соискание научной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского».

В работе обосновывается позиция, что конвенциональные взаимодействия становятся практикой повседневности. На основании рассмотрения конвенциональности в самоорганизующемся обществе в пространстве постмодерна и раскрытии постмодернистских представлений об обществе как о конвенциональном тексте, сделаны выводы, что переход к символическому коммуникативному самоорганизующемуся пространству требует новых представлений о конвенциональности как тексте, дает понимание определенных выявленных практических смыслов взаимоотношений через символы, знаки. Обосновано, что самоорганизация современного общества происходит в пространстве конвенционального коммуникативного текста.

В предлагаемой конвенциональной модели самоорганизационного общества будущего оказывается главная мысль, что социальный мир – это символическая система, в которой наблюдаются различные конвенциональные способы существования самой самоорганизующейся коллективности.

Обращено внимание, что конвенциональность в украинском социуме проявляется через конвенциональные взаимодействия, которые выступают основным средством интеграции субъектов в знаково-символическую общность. Доказано, что конвенциональность в украинском обществе зависит непосредственно от самоорганизации, которая сегодня находится на высоком уровне.

На основании исследования обосновано, что конвенциональность в пространстве самоорганизующегося социума основана на конвенциональном символическом коммуникативном Тексте (общее мнение, общая позиция и т.п., с изменениями в социально-историческом времени).

Ключевые слова: общество, самоорганизующееся общество, взаимодействие, взаимодействие, ответственность, организованность, согласие, конвенциональность, конвенциональная модель общества.

SUMMARY

Vornikov V. I. – Conventionality in the space of self – organized society. – Manuscript.

The qualifying work for the degree of Doctor of Philosophy specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky».

The position is substantiated in the work, conventional interactions become the practice of everyday life and therefore it is impossible to ignore the problem of studying the manifestation of conventionality in various spheres of human activity.

The thesis is revealed that the idea of social consent acquires a special character due to the specific semantic structure, including various agreements, such as a social contract, consent, a convention.

In line with the concept of the study, on the basis of consideration of conventionality in a conscious society in the postmodern space and disclosure of postmodern ideas about society as a conventional text, it was concluded that the transition to a symbolic communicative self-organizing space requires new ideas about conventionality as a text, gives an understanding of certain identified practical meanings relationships through symbols, signs. Conventional restructuring necessitates the identification of new principles of relationships in society, and especially the understanding of the self-organizing principles of modern society. It is proved that the self-organization of modern society takes place in the space of a conventional communicative text.

In the proposed model of the society of the future, it is indicated that the conventional model of the future self-organizing society manifests the main idea that the social world is a symbolic system in which “various conventional ways of the existence of the very self-organization of collectivity” are observed.

Conventionality in the Ukrainian society is manifested through conventional mutual relations, which are the main means of integrating subjects into a symbolic and symbolic community, providing social consensus: regulatory consistency - the convention is achieved through conventional mutual relations of subjects; the phenomenological level of conventionality is achieved through the interaction between the “symbolic material worlds”.

It is shown that the European future of modern Ukrainian society is in the degree of its progress on the basis of conventionality, highlighting the components of the structure of the theoretical model - the phenomenon of civil society as a conventional self-organizing society, going back to our idea of representing it as a social semiotic space. One of the main opportunities for the integration of Ukraine with the European Community is the general idea of civil society. It is proved that conventionality in Ukrainian society depends directly on self-organization, which today is at a high level.

Based on the research, it is substantiated that the conventionality in the space of the self-organization of society – as a problem to a solution – is of great practical importance. Self-organization is based on the conventional symbolic communicative text (general opinion, common position, etc., with changes in the socio-historical time).

Keywords: society, self-organizing society, interaction, interaction, responsibility, organization, agreement, conventionality, the conventional model of society.

ВОРНИКОВ ВІКТОР ІВАНОВИЧ

**КОНВЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПРОСТОРИ
СУСПІЛЬСТВА, ЩО САМООРГАНІЗУЄТЬСЯ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

Кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Віддруковано з оригінал-макету.
Підп. до друку 11.03.2019. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Гарн. «Times». Друк цифровий.
Ум.-друк. 1,9 арк. Наклад 120 пр.